

Mértékadó

Kultúra • Tv- és rádióműsor
2025. február 17 – 23.

Születésnap találkozás
Esztergályos Cecíliával

Beszélgetés Jókai Mórról
Szilágyi Márton irodalomtörténésszel

Az elmúlt év sorozatairól

Még élek, fedeztetek fel, öröm lesz!

Születésnap találkozós Esztergályos Cecíliával

„Imádom, hogyha én vagyok a központ!” – mondja Esztergályos Cecília Kossuth-díjas tánc- és színművész. Az Újszínház társulati tagjával a nyolcvankettedik születésnapja alkalmából filmről, színházról, szinkronról, minden- és ünnepnapokról, hitről beszélünk, és arról is, hogy miről nem nyilatkozik. Mint mondja, nehezen tud elképzelni olyan minőségi szerepajánlatot, amire nemet mondana. Most kiállításra nyílik a József Attila Színházban.

– „Az Újszínház 2024–2025-ös évadára érkezett egy új főrendező Pataki András személyében, aki hozott nyolc bemutatót is, bár egyikben sem szerepelek” – fogalmazott a Star heti bulvármagazinnak adott interjújában az év elején. Miről van szó?

– Erről nem nyilatkozom többet, megtagadom! (Játékosan felcsattan.) Annyit mondok, hogy öt darabban játszom az Újszínházban. Legutoljára két éve volt bemutatóm: a *Se itt, se ott* című tragikomédia, amit te is láttál. Nem! Egyből korrigálnom kell magamat, mert tavaly is volt egy, a *Kabaré Parisiana*. De az nem kabaré, nehogy összetévesse valaki, hanem kabarétréfákból és sanzonokból összeállított előadás. A *Sári bíró* nyolc, a *Zserbótangó* hét, a *Császármorzsa* négy éve van műsoron. Ezeket játszom az Újszínházban.

– Beszéljünk azokról az előadásokról, amikben játszik. Melyik áll a legközelebb a szívéhez?

– Mindegyik fontos, de három közülük száz-száznyolcvan oldalas: a *Sári bíró*, a *Zserbótangó* és a *Se itt, se ott*. Imádom mindegyiket. Nagyon szeretek játszani, és még sokáig szeretnék! Imádom, hogyha én vagyok a központ. Imádom a tapsot. Ha bemegyek taps, ha kijövök taps, ha be se megyek, akkor is taps.

– Rendszeresen tapasztaljuk...

– Imádom az életet, az embereket, de csak addig, ameddig ugyanolyan nyíltak, mint én. Becsukodom, ha nincs viszonzás. Persze akkor sincs sértődés. Inkább csak fordulás, elmenés.

– Sok ilyen volt? Előfordul még ma is?

– Persze, persze, persze! Ma sokkal több a jó, mint a rossz.

– Szeretik a kollégái?

– Szeretném, ha leírnád, hogy én vagyok a solymári járat az autómmal, ami egyébként már tizenhat éves! Én viszem a Tordai Terit, a Jászai Lacit, a Szabó Zsuzsát és magamat az Újszínházba, amikor abszolút főszerepet játszom. Szerencsére világeletemben felkészülten álltam ki a közönség elé. Azt szoktam mondani a fiataloknak, ne beszélj arról, hogy játszol, hanem menj ki a színpadra, és lássuk, hogy hogy játszol.

– Egy időben Tordai Terivel öltözött együtt a Paulay Ede utcai teátrumban. Ha már említette, hadd kérdezzem: milyen a kapcsolata a szintén Kossuth-díjas pályatársával? Soha nem volt rivalizálás Önök között?

– Együtt vagyunk a *Zserbótangóban*, ketten játszunk a főszerepet: a két színésznőt. Mi vagyunk a főszereplői a *Se itt, se ott* című darabnak is. Meg a *Császármorzsa*ban és a „kabarés” előadásban is dolgozunk, csak a *Sári bíró*ban nem vagyunk együtt. Soha nem volt köztünk rivalizálás, teljesen más típusúak vagyunk. De ha két egyforma kaliberű színész játszik azonos társulatban, egyből más tud lenni a helyzet.

– Kivel öltözik most együtt?

– Általában egyedül. Mindig egyedül szeretnék, de a *Sári bíró*ban például Pikali Gerdával, eleve övele öltöztem együtt, amikor bemutattuk ezt a Móricz-adaptációt. Terivel szoktam még együtt öltözni, de azt mondja újabban, hogy jobb neki úgy, ha külön öl-

tözik, mert én szoktam mondani a szöveget. Persze, ha zavarom, akkor kimegyek.

– Kialakulnak színészek között hagyományos barátságok a színpadon, öltözőn, forgatáson túl?

– Ki tud alakulni, de sokszor mégsem. Az egyik nem szereti a másikat, vagy fordítva. Én csak magamról tudok beszélni. Általában a saját korosztályommal jóban vagyok, mert aki csak ismer, tudja, hogy jó akarok mindenkinek, aki nem rüg belém. És azt is, hogy nagyon szeretek viccelődni. Velem lehet röhögni! Nemrég voltam felköszönteni a Csonka Bandit a hatvanadik születésnapján. Azért is mondom, mert a *Familia Kft.* stábjával gyakran szoktunk találkozni. Azokkal is tartom a kapcsolatot, akikkel már harminc éve nem vagyunk rendszeresen együtt.

– A beszélgetésünk előtti napokban ünnepelte a nyolcvankettedik születésnapját. Akadnak olyan kollégái a korosztályából, akik búcsút intenek a színpadnak, mások csak felolvasószínházi előadásokban gondolkoznak. Ugyanazzal a vehemenciával és örömmel lép színpadra, mint régen?

– Kezdjük ott, hogy én soha nem csináltam felolvasószínházat. De soha ne mondja az ember, hogy soha! Pláne ebben a szakmában... Ha felkérnek, boldogan vállalom akár felolvasószínházi előadást is. És egyáltalán nem „félek” a színpadon. Nem szabad félni! Ezt tanítottam, mert én tanítottam is. Koltai Robi vitt oda, akivel együtt

végeztem. Első Magyar Médiaakadémia, ez volt a médiaiskola neve, az egyik Andrassy úti házban működött, de elfújta a szél, mire kitéjesedhettünk volna. Na, ennyit erről. Tanítottam egyébként máshol, Gőr Nagy Máriánál is. A gyerekeket arra neveltem, hogy ismerjék a darabot, a szerepet. Ismerni kell a szöveget, mert van, hogy bejön a vonat, elfelejtetted a szöveget, de ha tudod, miről szól, akkor már nincs minden veszve. Persze fontos a partner is, mert tudnia kell olyan végszót adni, amivel visszakapcsolsz, hogy mit is akartál mondani. Mindenkiel, akivel együtt játszom, megbeszéltem, hogy ha beáll a doktor úr, akkor tovább kell menni, nem visszakérdezni, hogy „azt tetszett-e akarni, hogy...”. Tehát ne gonoszkodj, mert kinyomom a szemed a következő mondatban! (Nevet, majd tüsszent egy olyat, hogy bele-remegnek az ablakok.) Nagyon bocsánat, ilyen kis visszafogott a tüsszentésem.

– *Mit tesz, ha tüsszentenie kell a színpadon?*

– Tüsszentek! A színpadon is szoktam. Azt mondják, hogy a színpadon nem tüsszentesz, nem fáj a fejed, nem pisilsz be. Ezzel szemben ott is minden megtörténik.

– *Jó tudni!*

– Köhögök is! Láttad a Csonka Bandi köszöntését, ott például szinte megfulladtam, de szépen beépítettem a köszöntőversikémbe. Nincs bennem megfelelési kényszer. Egyébként utálok, ha tudom, hogy ki van a nézők között. Nyugodtan írd meg, hogy sokan azt hiszik, ingyen tudok jegyeket szerezni. Régen úgy volt, hogy kapott a főszereplő ingyenjegyeket. Már nincs.

– *Ez a szabály vonatkozik a férjére, a két testvérére is?*

– Tiltólistán vannak!

– *Mégis eljönnek, titokban...*

– Igen, a bátyám is megnéz. A férjem is kénytelen titokban jönni. Volt úgy, hogy a Galambos Erzsi – több évig tudnék mesélni róla, hogy egyszer ilyen, majd olyan volt, de mivelhogy tiszteltem és szerettem őt, ezekkel nem foglalkoztam, mellesleg csodálatos színésznőnek tartom – megkért, hadd jöjjön el premierre. A *Se itt, se ott* volt az utolsó premierje, amit látott, fél évvel később meghalt. És Péterrel ült a harmadik sorban! Láthattad, hogy én mindig elől állok. Ha nincs ott Erzsi, nem biztos, hogy tudok uralkodni magamon, simán lehet, hogy megöltem volna a férjemet. Vagy csak elfordultam volna, és vállalom, hogy kirúgnak.

– *Gyakran beszél a bátyjáról, Esztergályos Károly televíziós rendezőről, akinek a filmjeiben is játszott. Van egy másik testvére is. Ő mivel foglalkozik?*

– Az öcsém, Esztergályos János radiológus főorvos. Nyugállományban van, de még rendel a Bajcsy Zsilinszky úton. Ultrahang- és MRI-vizsgálatokat végeznek. Diagnoszta, imádják a sebészek, annyira megbízható a szakmai tudása.

– *Gyakran beszél a régi nagy pályatársairól. Nemrég például a néhai Inke László Jászai Mari-díjas színművésze nyilatkozott a születése századik évfordulója kapcsán. Vannak még olyanok az égi társulatban, akikre gyakran gondol?*

– Hogyne lennének! Szabó Gyulának, a nemzet színészeinek neve kapásból eszembe jut. Akkor ott van Bitskey Tibor, Venczel Vera, Kozák András. Sokat gondolok az élőkre is. Mondjak egy nevet? Drahotá Andrea, akivel tizennyolc évig játszottam a Tháliában. De gondolok például Harsányi Gáborra, Molnár Piroskára, Császár Angelára, Koltai Robira és Szombathy Gyulára is. Velük egy évben végeztem a Színművészetin, sőt Gáborral tizenhét évig játszottam együtt. Várhegyi Teréz is az osztálytársam volt. Sajnos hamar meghalt, ezért már kevesen emlékeznek rá. Irtó édes volt Puckként a Szentivánéji álomban. Nem volt a helyén.

Táncosnóként kezdte a pályafutását a Tarka Színpadon, volt az Operettben is.

– *Milyennek látja a mai fiatal színészeket?*

– Egy színész nem csak önmagától jó. Fontosak a mesterek, a színészmesterségtanárok. De nem tudok válaszolni.

– *Pedig hát játszik velük!*

– De nem olyan fiatalokkal!

– *És a tévében?*

– Nem vagyok a tévében, egyáltalán.

– *Jó, de a tévésorozatok...*

– A *Familia Kft.*-t imádtam, az a legfontosabb!

– *És filmen?*

– Ott sem vagyok! 1988-ban forgattam utoljára, Mész András kultfilmé lett *Me-teo* című alkotását.

– *Mostanában kap egyébként...*

– ...nem! (Színpadiasan rávág az asztalra.) Mit? (Ártatlanul széttárja a karját, és széles mosollyal, kérdően néz.)

– *Szerepet!*

– Ja, mondom, azt nem. A tévéműsorokba is csak azért hívnak, mert jópofa vagyok. „Jaj, itt jön megint, s bolondozik!” Ezt szokták mondani. Vagy ezt: „Na, már megint itt van, istenkém!”

– *Az 1970-es években rendszeresen szinkronizált. Egy kicsit még a '80-as években is, viszont azóta egyáltalán nem. Miért nem vállal szinkronmunkákat?*

– Meggyűlöltem fiatalon. Nem volt akkor még fülhallgató vagy modern technika, csak a szinkronrendező, aki mindig kiszólt. Nem hallja? Nem látja? Nem tudja? 1989-ben még megcsináltam a *Vili, a veréb* szinkronját, stílszerűen Cili hangja voltam. Lassan már tíz éve, hogy Tabák Kata szinkronrendező rávett egy animációs filmre. Ez volt az *Énekelj!* Én voltam a titkárnő, a közönség imádtá. A *Salamon király kalandjaiban* gülüszemű gyík voltam, majd jött az *Énekelj!* folytatása, amiben megint szinkronizáltam.

– *Tavaly volt negyvenöt éves a Gothár Péter rendezte Ajándék ez a nap. Számomra ez az*

egyik legjobb film az 1970-es évek magyar filmes terméséből. Milyen emlékei vannak a forgatásról?

– Azt én is imádom nézni. A nagyszerű Koltai Lajos volt az operatőr, és mivel a film lakásmizériáról szól, általában lakásbelsőben forgattunk. Egy héttel a forgatás előtt tudtam meg, hogy én játszom Irént, a főszereplőt. Arra gyanakszom, hogy valaki más helyett lettem én a befutó. Ez volt Gothár első kisjátékfilmje; többé nem forgattam vele. Máig nem tudom, hogy miért. Egyetlenegy tanulság van minden filmrendező számára, ha velem akar dolgozni: engem mindenbe be kell avatni. „Most itt vagy, most jössz te!” Vagy éppen az ellenkezője. „Ma csak este nyolckor kerülsz sorra!” De ha kifestenek és odaültenek, mint egy ostobát, akkor felhúszom magam. Be kell avatni a színházba is, csak úgy tudunk dolgozni.

– Eredetileg balettművész. Miután diplomát szerzett az Állami Balettintézetben, 1963-ig a Pécsi Balett társulati tagja volt. Szabó István fedezte fel: tizennyolc éves volt, amikor a Te című, a Balázs Béla Stúdióban készített kisfilmjében főszerepet játszott. Számtalan emlékezetes alakítása volt, de az 1960-as és '70-es években kisebb filmszerepeket kapott...

– Kapaszkodj meg, nem voltak kis szerepeim! Elkészült a *Te*. Aztán a *Tücsök*. A *pénzcsináló*, amiben tényleg kis szerepem volt. De aztán egyből jött *Az aranyfej*, amiben főszerepet játszottam. A főiskola alatt nem forgattam mozit, de tévét igen.

– Melyik korszak volt a legizgalmasabb, a leggazdagabb a színészi pályafutásából?

– Mindig és mindenkinek más. Nemrég például elküldött valaki egy epizódot a *Hazatalálsz* című sorozatból, amiben egy fodrászról játszottam. Úgy rohögtem, hogy örület. Magamon! Két évig – talaly és talalyelőtt – forgattuk, a TV2-nek. A legtöbben azonban a *Familia Kft.* miatt ismernek.

– Hogy gondol a Déryné, hol van? című Maár-filmre?

– Abból teljesen kivágtak! Schodelnét játszottam, az első magyar operaénekest, akit Déryné kiűtött a szakmából, mert már elavultnak számított. Úgy megemmisített Maár Gyula, hogy az elmondhatatlan. A film ilyen. A színház is. Ott viszont nem értek hasonló meglepetések. Ha aláírtam valamit, azt lepróbáltam, s úgy ma-

radt a bemutatóra.

– Hogyan lehet kezelni ezt?

– Nehezen. Amikor elmentem és megnéztem a filmet, majdnem elájultam. De mondok mást is. *Régi idők focija*, Sándor Pál a rendező, 1973-at írunk. Volt egy nagy táncjelenetem, egy szólótáncossal az Operából, legalább öt-hat perces, jó nehéz dolgokat csináltunk. Egy hónapig próbáltam, többször felvettük. A bemutatón teljesen kész voltam, mert abban a jelenetben, amikor Major Tamás és Garas Dezső beszélgetnek, talán biliárdozás közben, minket csak másodpercekre vágta be. Ha elmondja a Palika előre, hogy „Cili, nem kell semmi, csak így csinálsz, majd így, aztán forogj le valamit gyorsan, meg ugorj egyet”, akkor semmi gond. De annyit dolgoztam, mint egy ágyú!

– Kivel forgatna szívesen?

– Mint említettem, '88 óta kizárólag sorozatokba és tévéfilmekbe hívnak a rendezők. Nem akarok általánosítani, de a mai filmrendezők nem ismernek. Erősen kétlem, hogy eljönnének az Újszínházba. Játszani viszont csak úgy lehet, hogy meghívják az embert. Méghozzá valódi rendezők, nem az utcáról beesettek. Érdekes, mert vannak ragyogó színészek, akik életükben nem forgattak nagyfilmet, én viszont rengeteget forgattam, de azok a rendezők már nincsenek. Elhunytak vagy megöregedtek.

– Ez nem teljesen igaz: Deák Krisztina Aglaja című kiváló filmjében is szerepelt!

– Jaj, nyuszika, az két snitt volt! Azt a kicsi szerepet azért vállaltam el, mert Kriszta a volt sógornóm. Persze, jó film lett.

– Mivel tölti az idejét, ha nem színházban játszik?

– Kiállításom nyílik a József Attila Színházban február 13-án, délután 5 órakor. A kilencvenhárom éves Szakonyi Károly drámaíró fogja megnyitni. Az életem most úgy alakul, hogy keveset játszom és sokat ráérek, így a kerámiában élem ki magam. Emellett főzök, tévét nézek, most pedig a születésnapomat ünnepeltem előbb a férjemmel kettesben, majd a családom többi tagjával. Tegnap voltam színpadon, februárban hét-nyolcszor megyek. Kevés ez nekem, többre vagyok hitelesítve! (*Nevet.*)

– A kerámiák mellett a festményei is helyet kapnak a tárlaton?

– Igen, csak úgy állítok ki. Húsz-harminc festmény, körülbelül ugyanannyi kerámia.

– Az arcokat ábrázoló kerámiamunkáiról, portréiról mindig eszembe jut Szabó István korai hitvallása, miszerint az arc a legfontosabb.

– Így gondolom én is, az arc minden számomra. Színpadi művész valamennyi kollégám, őket látom naponta. Amit látok, azt elteszem. Édesanyám fotográfus volt,

lehet, tőle örököltem, hogy lefényképezem, felveszem, amit látok.

– Fontosnak tartja a színház, a képzőművészet felelősségét? Hisz a művészetek üzenetátadó képességében?

– Egész életemben igyekeztem, hogy szépet, jót, maradandót alkossak. De van egy jó üzenetem a filmes világnak is. Üzenem: még élek, fedeztetek fel, öröm lesz!

– Hihetetlen energiája van. Kapaszkodót jelent Önnek a hit is?

– A vallás? Nem annyira. Inkább a hit. A hitem segít mindenben.

Navarrai Mészáros Márton
Fotó: Lambert Attila

Jókainak nagyon jó szeme volt a saját korára

Beszélgetés Szilágyi Márton irodalomtörténésszel

Kétszáz évvel ezelőtt, 1825. február 18-án született Komáromban Jókai Mór, a hihetetlenül gazdag képzelőerővel és kivételes mesélő készséggel megáldott regényíró, a magyar prózairodalom egyedülálló, senki mással össze nem hasonlítható alakja. Szilágyi Márton irodalomtörténésszel, az ELTE 18–19. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének tanszékvezető tanárával beszélgettünk.

– A múlt század hatvanas-hetvenes éveiben voltam fiatal, s ismerőseimmel gyakran szóba került köztünk az irodalom, így Jókai Mór személye, regényei is. Nem emlékszem, hogy bárki negatívan vagy lekicsinylően nyilatkozott volna róla. Népszerűsége osztatlan volt...

– Nem új jelenség volt ez, hanem a korábbi, 19. századi népszerűségének visszfénye, ami nagyjából éppen akkoriban, a hatvanas-hetvenes években ért véget. Olyan olvasásszociológiai, illetve művelődésszerkezeti változások történtek azóta, melyek leértékelték, vagy kevésbé érdekessé tették a Jókai által képviselt prózairói világot. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a magyar irodalomban Jókai volt az első, aki nagy terjedelemben, sok művével megteremtett egy olyan összefüggő epikai világot – ahogyan Fábri Anna irodalomtörténész könyvének címe mondja, a Jókai-Magyarországot –, amely egyszerre volt ismerős és minden egyes pontján újszerű. Ez a világ tematikailag is változatos, és különböző korszakok, helyszínek, hősök jellemzik, mégis van benne állandóság. Jókai így egyfajta otthonosságot adott a magyar olvasónak. Az írói munkának rendelte alá az életét, minden nap írt, így jött létre ez a hatalmas életmű, amely iránt a hatvanas-hetvenes években még kiemelten érdeklődtek az olvasók. Akkoriban készültek azok a filmalkotások is, amelyek megsokszorozták ezt a hatást. Később aztán csökkent a Jókai-művek iránti érdeklődés, de ez a tendencia az utóbbi időben megfordulni látszik.

– Megvallom, elfogult vagyok Jókaiival kapcsolatban. Ugy érzem, túl a kivételes meszeszövésén, amit szinte mindenki elismer, ő tudta azt is, amit csak a legnagyobbak: ábrázolásmódjával megteremteni, hogy az olvasó végig együttérezzen a műveiben szereplő személyekkel, átélje a sorsukat, s miután a végére ér a történetnek, tovább

éljen benne ez az érzés. Bárhogy alakul is a szereplők élete, mindig azt érezzük, hogy ennek így kellett történnie, másképp nem is lehetett volna.

– Jókai minden hőséneket meg tudja adni a maga igazságát. A műveiben szereplő, kifejezetten ellenszenves figurák is plasztikusan jelennek meg, a regényvilágon belül megvan a maguk pozíciója, a szöveg nem marad kiegyensúlyozatlan vagy csupán az egyik pólus iránt elfogult. A 19. századi magyar prózában Jókai úgy tudott megszólalni, hogy az idő múlásával sokkal kevésbé látszik elavultnak, mint más, korabeli szerzők művei. Említhetem Kuthy Lajos nevét, aki a maga idejében népszerű volt, de ma már nagyon nehéz olvasni, és idesorolhatjuk Jósika Miklóst is. Jókai azonban kiállta az idők próbáját, s ez nyelvteremtő erejét is mutatja. Epikai világa pedig nem önismétlő és azonos szerkezetű, hanem nagyon változatos. Gyakran elhangzik vele kapcsolatban, hogy a negatív–pozitív pólus mennyire strukturálja a szövegeit: vannak hősei, akik eszményiek, s mindig ott áll velük szemben egy elképzelhetetlen gonoszság, amit a jó képes legyőzni. Valóban tapasztalható Jókainál egy ilyen típusú eszményítés, de mindkét pólusnak megvan a maga igazsága, időnként pedig a negatív hősök égnék bele jobban az olvasó tudatába. A jövő század regényében például az orosz

nihilista birodalom vezetője, Sasza asszony, minden gonoszsága ellenére is nagy formátumú figura, és méltó ellenfele Tatranginak, aki végül legyőzi őt.

– Jókai egyik legsokrétűbb alakja számomra Az arany ember Timár Mihályja, aki rengeteg jót tesz az emberekkel, de mivel tisztában van a gyarlóságaival, azzal, hogy miként gazdagodott meg, állandóan gyötrődik, tolvajnak nevezi magát.

– Jókai műveiben valóban találkozhatunk vívódó, megosztott lelkű hősökkel is. Timár Mihály alakja az egyik legérdekesebb példája ennek. De nagyon szeretem Az élet komédiásai című regényt is, ennek főhőse szintén ilyen; kettős játékot kénytelen játszani Stella megnyerése érdekében. Ráadásul Jókai itt olyan szerkezeti megoldást alkalmaz, amely más regényében nem fordul elő: kétféle befejezést ír a könyvhöz, hogy az olvasó dönthesse el, szerinte melyik történt meg. Az egyik változat szerint a hősök egymásra találnak, és elmenekülnek egy Ázsiában található mesevilágba, a másikban viszont mindketten öngyilkosságot követnek el. A megosztottság és a benső zavarodottság megjelenik az egyes hősök világában. Jókai ezt is kiválóan tudja működtetni, ráadásul egy roppant bonyolult epikai hálózat és a szimbólumváltás segítségével. Erre éppen Az arany ember a példa.

Gondoljunk csak arra, hogy a hold felbukkanásai hogyan hívják elő Timár Mihályban a tisztázó pillanatokat, amikor nem tud mit kezdeni magával. Jókai világában ugyanakkor az események nem valamiféle időtlen és meghatározatlan térben mennek végbe. Korjellemző leírásokat olvashatunk, s így a regényei nagyon sokat elárulnak arról a periódusról, amelyről beszélnek. Timár Mihály története egyfajta iskolapéldája annak, hogy milyen lehetőségek kínáltak a 18. század végén, a 19. század elején a polgári boldogulásra. Jókai nagyon pontosan számol be arról a világról, amelyről beszél. A komáromi hadiszállításról, a gabonakereskedelemtől, egészen a brazil kapcsolatokig. Történelmi tény, hogy a Monarchiának Brazíliában volt egy fontos gabonafelvévő piaca. Még ez is stimmel. A Jókai-féle látszólagos mesevilág tehát beleszerveződik a korabeli magyarországi és térségi viszonyokba.

– Visszatérve még Az arany emberre: elhangzik benne az a szerintem mindenkorra, de a vadkapitalizmusra különösen érvényes szlogen: „A gazdag ember arany ember, a szegény ember bitang ember.”

– Igen. Az élet komédiásai pedig azért érdekesek, mert az 1867-es kiegyezést követő politikai rendszer korrupt mivoltát meséli el: hogyan lehet valaki képviselő, milyen úton-módon vásárolhatja be magát az országgyűlésbe. Merthogy mindennek csak ára van, nem értéke. Nem csoda, ha ezt ma is aktuálisnak érzi valaki. Jókainak nagyon jó szeme volt a saját korára.

– Honnan vette a témáit, alakjait? Újságcikkekből, beszélgetésekből? Tudjuk, hogy képviselő is volt.

– Igen, és újságíró is, így alapos ismeretei voltak a világ dolgairól. A tájékozódás részben nyilván szóban történt. Kialakult Jókai körül egy szóbeli információs hálózat, ám ezt csak sejtethjük, fölmérni nem tudjuk. Aztán ott van a sajtó is, hiszen a regényeiben gyakran ábrázol olyan helyszíneket és eseményeket, amelyet személyesen nem tapasztalt meg. Utazott is, és olyankor sok emberrel beszélgetett. Egyetlen példát mondanék: a Szegény gazdagok című regényét. Erdélyi a történet háttere, és román figurák is szerepelnek benne. Témáját Jókai egy erdélyi útja alkalmával ismerte meg. Fönnmaradtak jegyzetfüzetei is, ezek benne vannak a kritikái kiadásában. Följegyzett témákat, gondolatcsírákat, melyeket adott esetben kidolgozhatott. Mindezek mellett a világirodalomból is merített. A könyvtára nagy részben megmaradt, a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi. Sok enciklopédikus mű található benne, lexikonok, egyebek, melyekből történelmi vagy kortárs témákat is kiszedegethetett. Sajátos prózaírói alkat volt, akire csak úgy ragadtak azok a kérdések, amelyek érdekesek lehetnek. Van-

nak olyan regényei is, amelyek kifejezetten egy-egy nyomtatott előszövegre épülnek: ilyen a Benyovszky Móricról írt regénye, amely Benyovszky emlékiratára támaszkodik. A Rab Rábynak szintén van emlékirat előzménye. Ezekhez a témáihoz is egészen eredeti módon, senki máséhoz nem hasonlíthatóan nyúlt hozzá.

– Amikor Jókait olvasom, mindig úgy érzem, hogy ő és az írás egészen egy. Tökéletesen benne él az irodalomban. Ez a fajta már-már metaforikus azonosulás nagyon ritka az íróknál.

– Jókai abban is kivételes volt – és ez az egész magyar sajtótörténetben is egyedülálló –, hogy már huszonegy évesen egy

folyóirat, az Életképek élére került. Ilyen fiatalon nem szokott főszerkesztő lenni az ember. A hatalmas életművet létrehozó epikusoknál, így Jókainál is, a prózaírás állandó munka, az életet eköré kell szervezni: az ember reggel felébred, nekiül, megír egy bizonyos szövegmennyiséget, s az idők során monumentális életmű áll össze ebből. Nagyon alaposan végiggondolt, jól szervezett, következetes életvezetés van emögött, amelybe nem fér bele a bohém életforma, vagy az, hogy valaki iszákosként roncsolja az összpontosító képességét. Jókai egész életében ezt az életvitelt követte. Ám az, hogy ennyire azonosult az irodalommal, nem akadályozta meg abban, hogy egyéb területeken is tevékenykedjen. Évekig volt képviselő, sokat utazott, személyes kapcsolatban állt számos emberrel, s mindezt hasznosította a műveiben is.

– Igaz az, hogy Jókai felesége, a kiváló színésznő, Laborfalvi Róza roppant szigorúan és következetesen ügyelt arra, hogy híres férje mindennap megírja a napi penzumot?

Állítólag még a dolgozószobája ajtaját is rázárta.

– Ezt nem tudjuk, Jókai nem erősítette meg. Annyi lehet az igazságmagva, hogy Laborfalvi Róza támogatta férjét a rendszeres, fegyelmezett munkában. De nem hiszem, hogy Jókait erre általában ösztönözni kellett volna. Az 1850-es évektől tárcaregényeket ír, amelyek egy politikai napilap első oldalán, az alsó negyedben jelennek meg, folytatásban. Jókai tehát napi részletekben írja ezeket. Nem volt mese, a megszabott időre, lapzártáig el kellett készülnie a következő résszel. Laborfalvi Róza pedig messzemenően segítette ebben. Másban is erősítették egymást, hiszen Róza színésznő volt, s ez szintén sajátos életvitelt jelentett.

Estéknként játszott a színházban, nappal próbált, eközben Jókai otthon írt. Így aztán nem zavarták egymást. A nyilvánosság előtt pedig úgy jelentek meg, mint – mai szóhasználatnál élve – két celeb. Az egyik megírja a drámát, benne főszereppel, a másik pedig eljátssza és sikerre viszi azt. Két híresség ők, akik külön-külön is méltók a közönség figyelmére. Jókai második felesége, Nagy Bella is színésznő volt. Az író nagyon ügyesen élt a korabeli „marketingfogásokkal”. Megvolt benne az a képesség, hogy magára irányítsa és magán is tartsa a figyelmet. Ha valahol megjelent, arról a sajtó hírt adott. Ám nem csupán csillogott, folyamatosan dolgozott is. Személyében olyan írófigura tűnt fel a magyar irodalomban, amilyenre a későbbiekben sem nagyon volt példa. A 20. században Móricz Zsigmondot említhetjük, vagy bizonyos mértékig Márai Sándort; mindkettejük előképe Jókai volt. Érdekes, hogy ez nyugat-európai írótipus, angol, francia, német vonatkozásban vannak ilyen írók, például Balzac. Ez jelent meg nálunk Jókaival.

– *A barátság fogalma is eszünkbe juthat Jókairól, mindenekelőtt az, hogy legendásan jó barátok voltak Petőfivel. De a kapcsolataink vége szakadt, amikor Petőfi – elég bárdolatlan módon – igyekezett megakadályozni, hogy az író feleségül vegye a nála nyolc évvel idősebb Laborfalvi Rózát. Jókainak ezután soha többé nem volt olyan bensőséges barátja, mint Petőfi.*

– Az ember igazi jó barátot csak fiatal korban tud szerezni. Jókai és Petőfi összeveszése önmagában is érdekes. A Laborfalvi Róza-ügy nagyon tanulságos eset, mert az a Petőfi, aki a saját szerelmi választásában és házasságában formabontó, szerelmi szabadságharcot folytat és szembe megy a közvéleménnyel, semmiféle megértést nem mutat Jókai szintén sajátos házassága iránt. Nem az a fő kifogása, hogy Laborfalvi Róza színésznő, hiszen korábban Petőfi is megkérte Prielle Kornélia kezét. Az zavarja, hogy Rózának van egy törvénytelen lánya, akit máshol és mással neveltet. Emellett az az is gyanúsítható, hogy intim kapcsolatot folytat bizonyos, a színház körül forgoló arisztokratákkal. Petőfi számára mindezek elfogadhatatlan morális vétéségek. Jókaival a szakításuk törvényszerű volt, és kapcsolatukat soha nem is rendezték. Jókaiiban viszont élete végéig élt Petőfi emléke, és a vele való számvetés igénye.

– *Jókait az édesanyja először kitagadja a házassága miatt. Az viszont szép mozzanat, hogy a szabadságharc bukása után megbocsát a fiának, fogadja őt és Laborfalvi Rózával is, és menyével kifejezetten jó, szeretettel teli lesz a kapcsolata.*

– Laborfalvi Rózának feltehetően nagyon nagy munkája volt ebben. Jókai pedig több dolgot is a feleségével intéztetett az anyjánál, hogy tanulja meg becsülni őt, és ismerje el az erényeit.

– *Ha mélyebben elmerülünk Jókai műveiben, felfedezhetjük, hogy a kereszténység kiemelt szerepet tölt be nála. Csak néhány példa: A kőszívű ember fiaiban Baradlay Richárd szolgálója, Pál úr az élete feloldozásával menti meg gazdája életét. Ugyanezt teszi a legkisebb fiú, Jenő, aki önként megy a vesztőhelyre bátyja, Ódon helyett. Édesanyjuk pedig irgalmat gyakorol Alfonsine-nal szemben, noha az ő esztelenül gyűlölködő bosszúja miatt meghal a fia: miután Alfonsine koldusbotra jut, befogadja őt az általa fenntartott szeretetthonba, és vállalja az eltartását. Az Erdély aranykora című regényben kivégzése előtt Bánfi Dénes Isten áldását és bocsánatát kéri gyilkosai számára. A Szeretve mind a vérpadig című regényben pedig a kalandor Ocskay László amulettként őrzi a szíve fölött Szűz Mária arcképét.*

– Jókainál alapvetően fontosak egyrészt a bibliai előképek, másrészt pedig a vallási

alapszimbólumok. Miközben nagyon erős hatással van rá az a református közeg és neveltetés, amelyben felnőtt, soha nem lesz elfogult a saját felekezete iránt. Ilyen szempontból lényeges nála a katolicizmus ábrázolása is. Amiben pedig teljesen egyedülálló, az a meleg rokonszenve a zsidóság iránt. Csak egy példa: *A mi lengyelünk* című regényének zsidó a főhőse. A 19. század nagy liberális nemzedékéből Jókai volt talán az egyetlen, aki a zsidóságról úgy gondolkodott: nem kell áttéríteni a kereszténységre, a zsidóságnak a saját eredeti vallásával kell beépülnie a magyar nemzetbe. Regényeiben különböző megoldásait vázolja fel ennek. A legjobb példa *A mi lengyelünk* főhőse, Negrotin, aki még a szerelme érdekében sem hajlandó elhagyni a hitét, és azt mondja: semmi ember ő, ha kikeresztelkedik. Jókaiiban nagyon erős a részvét, a megértés a más felekezetek iránt. Hadd utaljak az utolsó regényére: *Ahol a pénz nem isten*. Ezt nem tudta már befejezni, bár teljesnek hat. Egy szigetre került kis közösség szeretné idilli formában újraindítani azt a világot, amelyik a Paradicsomban kezdődik el. A regény alapproblémája következő: miként érzékeli egy kívülről érkező személy, hogy nem lehet újratekdeni a történelmet, mert ugyanazokba az anomáliákba fogunk belefutni. A történelem korrigálhatatlan, ugyanaz fog elkezdődni, és ugyanúgy fog végződni. Ebben az 1904-ben, tehát Jókai halála évében írt regényben is nagyon erősen jelen van a bibliai előkép. Ezek lényeges dolgok nála. Azt is fontos megemlítenünk, hogy az első felesége katolikus volt, a második pedig zsidó. A vallási hovatartozás egyáltalán nem befolyásolta. Nem zárkózott be a saját, református világába, miközben soha nem tagadta meg a felekezetét.

– *Kicsit kanyarodjunk vissza beszélgetésünk kezdetéhez: a kétszáz évvel ezelőtt született Jókai Mór nagyon sokáig a legnépszerűbb prózaírónk volt, majd csökkent az érdeklődés iránta. Az utóbbi időben viszont mintha megint visszalendülne az inga, és növekedne az olvasottsága. Van remény arra, hogy a mostani évforduló elhossa Jókai újrafelfedezését?*

– Az utóbbi másfél évtizedben az irodalomtörténeti érdeklődés ismét Jókai felé fordult, sok tanulmány, több könyv jelent meg róla, fiatal, pályakezdő irodalomtörténészek is elkezdtek foglalkozni vele. Az életművében nagyon sok érdekes vonást találtak, akár a posztmodernség vagy a posztmodernen túli irodalmi értelmezések felől nézve is. Mindez Jókai sokszínűségét, korszerűségét mutatja. A kétszázadik évforduló alkalmas lesz arra, hogy ráébredjünk: a legnépszerűbb Jókai-regényeken túl – melyek kedveltségét gyakran nem is a szöveg tartja fenn, hanem a filmadaptációk – egyéb művekre is rányílhat az olvasó szeme. Az utóbbi években például figyelmet kapott a kései Jókai. Az irodalomtörténészek korábban úgy vélekedtek,

hogy az öregedő író utolsó pályaszakaszra érdektelenségbe fut, s Jókai ekkor már csak önmagát ismétli. Am nem erről van szó. Az idős Jókai ott van az irodalmi modernség kezdeteinél, olyasmikkel próbálkozik, amikkel azelőtt sohasem. Egyáltalán nem gyenge kísérletek ezek, csak egyszerűen nem férnek bele a korábbi Jókai-sémákba. Természetesen nem tudom, mik lesznek a későbbi olvasmányszociológiai felmérések adatai, s Jókai eléri-e majd újra a korábbi népszerűségét, de az kétségtelen, hogy valami megmozdult körülötte, kilépett tetszhalott állapotából, ismét érdekes lett, olvasókat szerzett magának. És ez a tendencia talán a későbbiekben is folytatódni fog.

Bodnár Dániel

Fotó: Lambert Attila (archív)

Iancu Laura

Kert házzal

a szeretetlenség felhagyott fészek
a szeretetlenség járdát kereső holdfény
a szeretetlenség körbe kerített vad szeme
a szeretetlenség a sötétség születése

a szeretetlenség betört ajtó
a szeretetlenség üres szekrény
a szeretetlenség vak tükör
a szeretetlenség fal mely útban áll

a szeretetlenség a kivárt nyelvhalál

*

Onnan tudom

onnan tudom hogy szeretett
megfújta forró levesemet
és előragta a kemény falat
kezevel vezette kezemet
amikor vállamra tette a keresztet
és kihallgatta amit Isten
Ózeásnak mondott
Azon a napon válaszolok
válaszolni fogok az égnek,
és az válaszol a földnek

*

Apát meglátogatják

egyedül vagy akkor is
amikor meglátogatnak
vödörrel s bottal
a kezedben
neki a télnek
neki a világnagy éjszakának
a kinagyított sötétségben
azt sem tudom készülésed
minek nevezem

A család áll kultúránk kezdeténél

Rendhagyó gondolatok az elmúlt év sorozatairól (2. rész)

Taylor Sheridan a sorozatok világának képzeletbeli ajtaján nem bekéredzkedett, hanem *Yellowstone* című szériájának csizmatalpával keményen berúgta a kaput. A farmerek életét bemutató sorozat után az amerikai író-rendező csak úgy ontja magából az újabbakat, ezek egyike – *Az olajügynök* (*Landman*) – a texasi olajbányászok mindennapjaiba enged bepillantást. Főhőse Tommy Norris (Billy Bob Thornton), egy kisebb olajcég mindenese. Az a feladata, hogy az olajmezőt járva felügyelje a munkát, és ha valami gond adódik, megoldja azt. Márpedig problémából akad itt bőven. Az olajfúrás rendkívül veszélyes tevékenység, Tomnak számtalan súlyos balesetnél kell intézkednie. A sorozat erős jelellettel kezd: egy kisrepülőgép leszáll a puszta közepén, s amikor elkezdik kirámolni belőle a drogot, egy arra járó kamion belerohan, és minden felrobban. A másik állandó bonyodalom ugyanis az, hogy a kábítószercsempészek is előszeretettel használják ezt a vidéket üzleti céljaikra. A sorozat egyik legérdekesebb motívuma e két világ ütköztetése: vajon melyik a befolyásosabb, melyik a gazdagabb, melyik tud nagyobb erőket megmozgatni a másik elrettentése érdekében?

Sheridan sorozatai azért is népszerűek, mert gördülékenyek a párbeszédei. Utós mondatokkal itt is találkozhatunk bőven. „Az ember halandó, de az olajcég örök” – mondja Tom, miután vállalatának tulajdonosa életveszélyes állapotban kórházba kerül. Taylor Sheridan munkáinak másik fontos jellemzője, hogy nem idealizálnak, annyira reálisak, amennyire csak lehetséges. Ez legtöbbször úgy jelenik meg, hogy az egyik szereplő felmondja az éppen trendi és progresszív álláspontot, mire a főhős a „Sheridan-féle oktató percek” keretében helyre teszi a valóságtól elrugaszkodott illetőt. Amikor a nagyvárosból idekerült ügyvédnö meglátja a szél-turbinákat, elcsodálkozik: Miért nincs mindenütt ilyen, mi szükség van akkor a környezetszennyező olajbányászatra? Tom röviden elmagyarázza, hogy valójában miért nem tiszta a szél-erőmű által

Az olajügynök

előállított energia. A nő további fenntartásaira ezt válaszolja: „Az erkölcsi magaslat huzatos tud lenni éjszakánként... Amíg nem találunk más üzemanyagot, ezt kell termelnünk, vagy megáll a világ.”

De ne feledjük, a család a témánk! Egy olajügynök foglalkozása a legkevésbé sem család- és házasságbarát, nem csoda, hogy Tom el is vált a feleségétől, Angelától (Ali Larter). Van egy fiuk, Cooper (Jacob Lofland), aki otthagya az olajmérnöki szakot, beállt tacsónak egy fúróbrigádhoz. Tizenhét éves lányuk, Ainsley (Michelle Randolph) minden srácot magába bolondít, ezzel pedig sok fejtörést okoz amúgy is elfoglalt apjának. Sheridan most is eltér a megszokott sémáktól, ezúttal ugyanis nem egy széteső, hanem egy újra összeálló család küzdelmeit láthatjuk: Angela elhagyja dűsgazdag férjét, és visszaköltözik Tomhoz. Az enyhén szólva

sem túl okos, ráadásul hiú és narcisztikus nő a fejébe veszi, hogy lányával szórakoztatni fogja egy idősotthon magára hagyott lakóit. Kalandjaik szöges ellentétben állnak a férfi kemény, hiperracionális és könyörtelen világával. Tom és Angela is igyekszik egyben tartani ezt az örült familiát, annak ellenére, hogy törekvésük minden észszerűségnek ellentmond, és környezetük elvárásaival is szembemegy.

Lioness

Sheridan a *Special Ops: Lioness* (2023) sorozattal is egyedít alko-tott. Sikerén felbuzdulva 2024-ben már a második évad is képernyőre került. Mindkét széria hőse olyan különlegesen kiképzett katonanő – Lioness –, akinek az a feladata, hogy az ellenség hátszágában hajtson végre cseppet sem veszélytelen műveleteket. A sorozat két síkon játszódik. Az egyik maga a titkos akció, melynek láttán elsősorban a feszültség növekszik a nézőben. A másik téma a Lioness program felelősének, Joe-nak (Zoë Saldana), valamint férjének, Nealnek (Dave Annable) és lányuknak (Hannah Love Lanier) a kapcsolata. Az utóbbi elsősorban az érzelmeinkre hat, de a felmerülő kérdések morális érzékenységünket is megszólítják.

A filmek és a sorozatok is azt sugallják, hogy egy akkora nagyhatalom, mint az Egyesült Államok, bármit megtehet. És bárhol. A *Special Ops: Lioness* sem szakít ezzel a felfogással, mégis fordít a problémán: az USA tényleg megtesz bármit, de az már nagy kérdés, hogy ez elfogadható-e. Kit és mit lehet feláldozni a mégoly magasztos cél, a haza védelme érdekében? És mit kezdenek a veszteséggel, a kudarccal? Hiszen ez azt jelenti, hogy emberek haltak meg, akár ártatlanul is. Sheridan nem ad választ ezekre a kérdésekre, mivel a morális szempontok a valóságban sem befolyásolják a nagyhatalmak döntéseit. Amellett viszont nem megy el, hogy a titkosszolgálatok ügynökei érző, erkölcsi lények, akiknek nap mint nap meg kell vívniuk a maguk belső harcát.

Joe otthon nem beszélhet a munkájáról, ám férje és lánya ennek ellenére tudomást szereznek róla. Joe életmódja – csakúgy, mint fentebb Tomé – egyáltalán nem családbarát. A legváratlanabb pillanatokban kell felkerekednie, ráadásul azt sem tudja megmondani, hogy mikor tér haza. Ám ha valaki a hazáját szolgálja, akkor ez nem is tűnik olyan nagy áldozatnak. Ez viszont egy Sheridan-sorozat, vagyis a képlet korántsem ilyen egyszerű. Neal hivatása méltó ellentéte felesége foglalkozásának, a férfi ugyanis gyermekonkológus. Munkájuk során mindketten kénytelenek szembenézni a szinte feldolgozhatatlan, értelmetlen halállal, ezért sem egyértelmű, hogy Joe szakmáját különleges elbírálásban kell-e részesíteni, mondván, áldozatvállalás tekintetében kiemelkedik a többi hivatás közül.

Neal számtalanszor eljut addig a pontig, hogy szakítson a feleségével. Nem azért, mert nem szereti, hanem mert képtelenség

így élni. Nem csak az a gond, hogy a nő nincs ott a legfontosabb családi eseményeken. Minden alkalom, amikor Joe kiteszi a lábát az ajtón és visszanéz, akár az utolsó pillantása is lehet. Ezt pedig a férje nem tudja elviselni. Egészen addig, amíg a nő haza nem jön. Nem, nem lesz szent a béke közöttük, ám az úrt, amit a távozásával keltett, a hazatéréseivel ismét betölti. Megoldás itt nem lehetséges, legfeljebb abban lehet bízni, hogy a család összetartó ereje, a szeretet tényleg „mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel”.

A filmekben sokszor úgy mutatják be a családot, mint az évtizedekre rögzült konfliktusok és ellentétek melegágyát. Az *alma nem esik messze* című sorozat is mintha ezt erősítené. Joy (Annette Bening) és Stan Delaney (Sam Neill), egy teniszakadémia egykori tulajdonosai nyugdíjba vonulnak. Nem sokkal később Joy szőrén-szálán eltűnik. Nemcsak felnőtt gyermekeik – Troy (Jake Lacy), Logan (Conor Merrigan Turner), Brooke (Randles Essie) és Amy (Alison Brie) – keresik, de a rendőrség és a kertvárosi közössége is. A sorozat két idősíkon játszódik. Fél évvel ezelőtt ugyanis bekopogott a szülőkhöz a fiatal Savannah (Georgia Flood), segítséget kérve tőlük. A megnyerő modorú, ám rendkívül manipulatív nő első sorban az asszony kegyeit nyerte el, olyannyira, hogy hónapokig ott lakott a házukban. Az eltűnt Joy keresése mellett azt is látjuk, hogyan került Savannah egyre közelebb a családhoz, és miként alakította a háttérből amúgy is problémákkal terhelt életüket.

A sorozat írója Liane Moriarty, akinek a nevét a *Hatalmas kis hazugságok* révén ismerhettük meg. A dramaturgia ezúttal is hasonló. Ahogy haladunk előre, egyre inkább kiderül, a látszólag harmonikus családi élet mögött számtalan apró, soha ki nem beszélt titok rejlik. A mézes-mázos Savannah is észreveszi ezt, és mindent megtesz azért, hogy minden a felszínre kerüljön. Persze ne gondoljunk olyasmire, hogy kiderül, az egyik családtag sorozatgyilkos vagy esetleg egy terrorszervezet alvó ügynöke, látunk ilyet máshol eleget. A konfliktusok hétköznapiak, éppen ezért ismerősek a számunkra is.

Ha egy filmbéli család manapság válságba kerül, annak a vége biztosan tragédia lesz. Ezúttal azonban nem így történik. Savannah

Az alma nem esik messze

nem egy pszichopata, csak egy szeretetre vágyó ember, aki legalább néhány hónapig szeretné megtapasztalni azt, ami soha nem adatott meg neki: a meghitt családi életet. Akár még képmutatás árán is. Miközben a családtagok szembesülnek a múlttal, azokat az emlékeket is előbányásszák a homályból, melyekre érdemes és lehet is építeni. És amikor már csak egy hajszálnyira vannak a széteséstől, a szeretetdarabkák újra összeállnak, s kiderül, erősebb kötelék a család annál, mint amilyennek elsőre látszik.

S ha Ferenc pápa gondolataival kezdtük, fejezzük is be a Szent-
 atya megszívlelendő szavaival: „Isten nem egy öncélú meghittség gondozását bízta a családra, hanem a világ otthonossá tételének izgalmas tervét. A család áll e megmentő világkultúra kezdeténél és alapjánál, mely megment minket oly sokféle támadástól, rombolástól, gyarmatosítástól, mint amilyen a pénzé vagy a világot nagymértékben fenyegető ideológiáké. (...) Amikor megerősítjük a család szépségét, annak szükségét is érezzük – jobban, mint valaha –, hogy meg kell védenünk. Ne engedjük, hogy az önzés, az individualizmus, a közömbösségnek és a leselejtezésnek a kultúrája megmérgezze, és így elveszítse DNS-ét, mely a befogadás és a szolgálatnak a szelleme!”

Baranyai Béla

Tisztán Porgy

A *Cleveland Zenekarral, Lorin Maazel vezényletével ötven évvel ezelőtt készült el Gershwin Porgy és Bess című operájának első teljes stúdiófelvétele. A DECCA gondozásában kiadott, máig etalonnak számító lemezen a fiatal Willard White és Leona Mitchell a címszereplők. A jamaicai származású brit basszbariton, a lovagi rendet viselő Sir Willard 2022-es operaházi debütálása után, január végén két alkalommal ismét Porgyként lépett színpadra Budapesten.*

Gyanítom, hogy világrekord. Az 1935-ben bemutatott *Porgy és Bess* vonatkozásában még biztosan nem fordult elő, hogy valaki fél évszázadon át énekelje-játssza e – charlestoni afroamerikai közösség-

ben játszódo – „nép-opera” ugyanazon figuráját. A külföldről sokat támadott budapesti „fehér előadásban” a fekete White közreműködése egyszerre autentikussá teszi az estét. Porgyja zenetörténeti jelentőségű kuriózum. Egy világszerte jegyzett, jelentős művész ritkuló fellépései önmagukban is kihagyhatatlan események, legtöbbször vissza nem térő alkalmak; különösen, ha egy-egy emblematikussá vált szerep illetén búcsúzó „reprízairól” van szó. Már az is csodálni való, hogy az 1946-ban született White abszolút intakt, telt hangjával egy jó kiállású, ereje teljében lévő hatvanas energiáját sugározza a színpadon. Egy pillanatra sem hagyja „üresen” érzelmi és fizikai szempontból egyaránt próbára tevő karakterét. Mozgáskorlátozott Porgyként nem egy színházi kellékként használt mankót lóbal, hanem két botra támaszkodva sántikál. Úgy vánszorog begörbített lábfejjel „súrolva”, mint az opera vele készült 1993-as filmváltozatában.

Nincs benne túlzás, „művészi allűr”: White kedves, közeli ismerősként eleveníti meg a mindig optimista koldust, a „kriplit”, akinek semmije sincsen, mégis minden az övé. Jámbor védelmező, menedékkadó, odaadó és tapintatos társ, miután feltétlen szeretettel kiragadja Bess-t az erőszakos, gyilkos Crown terrorjából. Noha hatására a lány egy ideig még a „csodapornak” is képes ellenállni, a könnyen befolyásolható, kokainfüggő Bess-t a diler Sporting Life végül mégis ráveszi, hogy egy új, pazar élet reményében kövesse New Yorkba. Crown megölése után a vizsgálati fogságból hazatérő Porgy a kockázásból nyert pénzen vett ajándékát már nem tudja átadni. A negyed lakói hiába próbálják a józan észre hivatkozva maradásra bírni, Porgy bizalma, küldetésstudata töretlen; elindul Bess „megmentésére” a messzi, ismeretlen nagyvárosba. Úgy búcsúztatják, hogy jól tudják, vállalkozása reménytelen. A nyüzsgő metropolisz helyett a szegény, botorkáló rokkantat inkább a vágyott végső állomás, az Ígéret Földje várja.

Sir Willard nem *alakítja* a főszerepet. Nincsenek feltűnő, aprólékosan elemzendő színészi megoldásai. Egyszerű, érző, hús-vér ember. Semmi különös. Félre ne értsük: szürke, hétköznapi. Realista, de nem földhözragadt. Ebben van a meggyőző ereje, a hosszan hatása. Azonosulása bevonó. Az évtizedek során teljesen letisztult, kortalan Porgyjának minden pillanata, mozdulata, gesztusa természetes, legyen szó örömről, megalázottságról, lelki erőről, szelidségről, a színpadi játékot felülíró, valósnak látszó indulatról vagy az örök gyógyító, a „doktor Jézus” segítségével bízó, sokat próbált, mégis megingathatatlan hitről... White művészete, „jubiláló” Porgyja fontos fejezete a példázattá nemesedett Gershwin-opera interpretációtörténetének.

Pallós

Fotó: Ligeti Edina (Operaház)

FIZESSEN ELŐ A REFORMÁTUSOK LAPJÁRA

2025-BEN AJÁNDÉK POSTAKÖLTSÉGGEL VÁRJUK ÚJ MEGRENDELŐINKET!

REFORMÁTUSOK LAPJA – EGYÜTT A HIT ÚTJÁN.

Csatlakozzon olvasóink közösségéhez,
és éljen kedvezményes ajánlatainkkal!

Új előfizetőinknek
a negyedéves előfizetés
7 870 forint;
a féléves előfizetés
15 340 forint;
az éves előfizetés
30 680 forint;

HAMAROSAN ONLINE IS!

Megrendelheti a kiadóban +36-30-396-8208-as telefonszámon
vagy e-mailben: kiadó@reflap.hu.